Ympäristöteollisuus ja -palvelut YTP ry:n lausunto hallituksen esitykseen eduskunnalle laiksi jätelain muuttamisesta (HE 209/2022 vp)

Ympäristöteollisuus ja -palvelut YTP ry edustaa jätehuoltoalan ja kierrätysteollisuuden yksityisiä yrityksiä. Yritykset tarjoavat käytännön ratkaisuja jätteiden keräämiseen, kuljetukseen ja materiaalien kierrättämiseen.

Pääviesti

Lakiesityksellä esitetään muutettavaksi jätelakia. Esitys antaisi kuntien jäteyhtiöille laajemman mahdollisuuden myydä palvelujaan markkinoilla lakisääteisten tehtäviensä rinnalla (sidosyksiköiden ulosmyyntiraja). Lisäksi esitys antaisi kolmen vuoden siirtymäajan hyvinvointialueiden jätehuollon järjestelyihin. Esitetyt muutokset ovat tarpeettomia ja perustelemattomia.

Kuntien jäteyhtiöt eivät myy tälläkään hetkellä markkinoilla sellaisella laajuudella, että niitä koskevaa ulosmyyntirajaa olisi tarpeen laajentaa – etenkään 7 vuotta ennen takarajaa. Jätelain 145 a §:n muutoksen kanssa ei tule edetä.

Hyvinvointialueet ovat eri vaiheissa järjestäytymisen kanssa ja osa on jo nyt kilpailuttamassa jätehuoltoaan. Jätelain 32 a §:ään esitetty kolmen vuoden siirtymäaika on ylimitoitettu. Myös kuuden kuukauden ilmoitusaika on liioiteltu.

Jätelakia olisi tarpeen kehittää pitkäjänteisesti kokonaisuutena eikä tällaisia yksittäisiä yhdyskuntajätehuoltoon keskittyviä muutoksia toteuttaen. Muutoksilla pyritään kumoamaan edellisellä hallituskaudella tehdyt lakimuutokset. Muutokset eivät edistä kiertotaloutta.

1. 145 a § Sidos- ja hankintayksiköitä koskevat erityiset säännökset

1.1 Esitys kumoaa edellisen hallituskauden muutoksen

Edellisellä hallituskaudella päätettiin, että jätealan kuntayhtiöiden ulosmyyntiraja lasketaan 10 prosentista viiteen prosenttiin 2030 alkaen. Lakimuutoksen tavoitteena oli avata markkinoita, edistää kaiken kokoisten yritysten toimintamahdollisuuksia sekä parantaa kilpailuneutraliteettia. Samalla jätealan ulosmyyntirajaa halutiin yhtenäistää hankintalain 5 prosentin ulosmyyntirajan kanssa. Muutos oli yksityisten yritysten näkökulmasta hyvä ja perusteltu.

Käsillä olevan sidosyksikkörajaa koskevan muutosehdotuksen tavoitteena on kumota edellisen hallituksen tekemä lakimuutos. Esityksen mukaan tavoitteena on laajentaa kunnallisten jätehuoltoyhtiöiden mahdollisuuksia tarjota jätehuollon palveluita markkinaehtoisesti ilman riskiä sidosyksikköaseman menettämisestä.

1.2 Ei perusteita ulosmyyntirajan nostolle

Esitys näyttäisi olevan laadittu muutaman suuren kunnallisen jäteyhtiön tarpeisiin, joilla on halua toimia ja kilpailla markkinoilla. **Lakimuutos haittaisi reilua kilpailu, hankaloittaisi jälleen alan yritysten toimintaedellytyksiä eikä edes edistäisi kiertotaloutta.**

Esityksen mukaan sidosyksikkörajaa koskevan muutosehdotuksen tavoitteena on välttää sopeuttamistoimet, joita kunnallisten jätehuoltoyhtiöiden tulisi tehdä siirtymäajan umpeuduttua myydessään jätehuollon palveluita markkinaehtoisesti. KKV:n selvitys ei tue perustelua siitä, että ilman lakimuutosta kuntayhtiöiden sidosyksikköasema olisi uhattuna. **Keskimääräinen ulosmyynnin osuus on nyt 2,8 % ja usealla yhtiöllä ulosmyyntiä ei ole lainkaan. Yhdelläkään kuntayhtiöllä ulosmyynti ei ylitä 10 % ja vain viidellä se on yli 5 %.** Yhden yksittäisen vuoden ylitys ei vioita sidosyksikköasemaa, vaan sen osalta tarkastellaan aina kolmen vuoden keskiarvoa.

Ilman lakimuutostakin kuntayhtiöiden ulosmyynnin mahdollisuudet kasvavat, koska hallituskauden aiempi jätelakimuutos (HE 40/2021) kasvattaa kuntayhtiöiden liikevaihtoa ja siten myös sallitun ulosmyynnin euromäärää.

1.3 Miksi muutos tehdään seitsemän vuotta etukäteen?

Lakimuutoksen kanssa ei tulisi edetä siksikään, että jätelain korkeampi sidosyksikköraja on nykylain mukaan voimassa vuoden 2029 loppuun asti. Kiertotalousmarkkinat etenevät, eikä teknologista kehitystä, saati markkinaympäristöä pystytä riittävästi ennakoimaan. Lakimuutokselle ei myöskään löydy riittävästi tukea sen taustaksi teetetystä KKV:n selvityksestä.

Perusteltua olisi toteuttaa harkittu ja tarkasti arvioitu lakimuutos lähempänä vuoden 2030 takarajaa.

1.4 Esitys ei tue kiertotaloutta

Muutosta pyritään perustelemaan tehdyllä oletuksella, jonka tueksi ei ole olemassa näyttöä: *”Jätealaa koskevan erityissääntelyn ja yleisestä poikkeavan ulosmyyntirajan on tarkoitus osaltaan edistää kiertotaloutta”.* KKV:n selvityksessä ei löydetä näyttöä puolesta tai vastaan.

Sen sijaan selvityksessä ja sen pohjalta laaditussa KKV:n Policy Briefissä kiinnitetään huomiota kuntayhtiöiden toimintaan jätteenpolttokapasiteetin käytössä ja myynnissä. Jätteenpolttokapasiteetin täyttäminen on pääasiallinen este kierrätystavoitteiden saavuttamisessa.

1.5 Miksi KKV:n suositukset sivuutetaan?

Esityksessä sivuutetaan se, että jätelaissa on säädetty kuntien toissijaisesta jätehuoltovelvollisuudesta (TSV), joka takaa Suomessa jätehuoltopalvelut. Sidosyksikön markkinaehtoista ulosmyyntiä ei tulisi kuitenkaan sekoittaa toissijaiseen palveluun, jota on lain takaamana tarjolla markkinapuutteen vallitessa, vaikka jätelaitoksella ei olisi lainkaan markkinaehtoista toimintaa.

KKV nostaa selvityksessään esiin TSV-sääntelyssä olevat puutteet ja esittää Policy Briefissään (2/2022) muutoksia harkittavaksi myös TSV:tä koskevaan jätelain pykälään (33 §). Myös HE:ssä todetaan, että KKV:n tutkimuksen mukaan ulosmyyntiraja menettää osan merkityksestään, jollei TSV-palveluiden edellytyksenä olevaa markkinapuutteen toteamista saada toteutettua asianmukaisesti. **Esitysluonnos ei kuitenkaan käsittele tarvetta korjata jätelain TSV-sääntelyä, mikä on valitettava valinta valmistelijoilta.**

2. 32 a § Yhdyskuntajätehuollon järjestäminen sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen uudistuksen yhteydessä

2.1 Muutos ei selkeytä vain hajottaa jätehuollon kokonaisuuden

Jätelain muutoksessa (445/2018) todettiin, että ”Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen (Sote-uudistus) toteutuessa kunnan sosiaali- ja terveyspalveluissa syntyvien jätteiden jätehuolto siirtyisi maakunnille, joiden tulisi jätteen haltijoina järjestää jätehuolto jätelain 28 §:n nojalla.”

Muutoksen yhtenä tarkoituksena oli varmistaa, että sote-palveluiden jätehuolto on mahdollista kilpailuttaa yhtenä kokonaisuutena ja kustannustehokkaasti. Nyt esitetty päinvastoin hajauttaa jätehuoltoa.

Yksityinen sektori huolehtii tälläkin hetkellä merkittävästi osasta hyvinvointialueiden jätteitä. Terveyden- ja sairaudenhoidon erityisjätteet ja muut kuin yhdyskuntajätteet tulee jo tälläkin hetkellä kilpailuttaa. Loogista olisi, että myös yhdyskuntajätteet kilpailutettaisiin samalla.

Esitys hajottaisi jätehuollon kokonaisuutta siksikin, että yhden hyvinvointialueen kiinteistöt voivat jakautua useamman kunnan tai jätelaitoksen alueelle, jolloin yhdyskuntajätehuollon palvelut on tilattava usealta kunnalta/jätelaitokselta ja muut palvelut yksityiseltä sektorilta.

Asiasta järjestetyssä keskustelutilaisuudessa osa hyvinvointialueista totesi aloittaneensa kokonaiskilpailutuksen valmistelun. Nyt esitetyn lakimuutoksen valmistelu on nurinkurisesti saattanut viivästyttää kilpailuttamisen kanssa etenemistä.

2.2 Siirtymäajat ovat liioiteltuja

Esitetty kolmen vuoden siirtymäaika on ylimitoitettu. Tarvittaessa jätelakiin voidaan kirjoittaa korkeintaan yhden vuoden ylimääräinen siirtymäaika.

Esityksessä todetaan, että ilman siirtymäaikaa jätehuollon palvelutarjontaan tulisi katkoksia. Väite on perusteeton, koska yksityinen jätehuoltosektori palvelee jo nyt sote-toimijoita edellä kuvatun mukaisesti ja käytännössä toteuttaa kaiken jätteen kuljetuksen Suomessa. On epäuskottavaa, että yksityinen jätehuoltosektori ei haluaisi tarjota tai ei pystyisi tuottamaan palveluita myös hyvinvointialueille.

Myönteisenä voidaan pitää sitä, että esitysluonnoksen mukaan hyvinvointialueet voisivat kuitenkin jätteen haltijana ottaa jätehuollon järjestettäväkseen ennen kolmen vuoden siirtymäajan umpeutumista. Ehdotus tulee säilyttää esityksessä.

Liioiteltuna voidaan pitää kuitenkin sitä, että hyvinvointialueen olisi ilmoitettava asiasta kirjallisesti kunnalle kuusi kuukautta ennen jätehuollon järjestämisen aloittamista. Kyse on yksittäisistä kiinteistöistä, jotka poistetaan jätteenkeräyksen reiteiltä. Mikä tehokas taho tarvitsee kuusi kuukautta tällaisen muutoksen tekemiseen? Yhden kuukauden ilmoitusajan tulisi olla täysin riittävä.

2.3 Väitetyt sopimussanktiot ovat epäuskottavia

Esityksen mukaan "*Sopimusten irtisanomisesta voisi seurata kunnan jätelaitoksille sopimussanktioita ja vahingonkorvausvastuita.*" Esitetty väite on katteeton, koska urakkasopimuksissa on pääsääntönä otettu huomioon se, että kerättävä jätemäärä voi vaihdella tietyssä haarukassa (tyypillisesti 10 %) ilman sanktiota, sopimuksen hintoja voidaan tiettyjen ehtojen puitteissa tarkistaa ja että lainsäädännön muutokset tai yksittäisten kohteiden poistuminen urakasta eivät vaikuta sopimuksen yksikköhintoihin. Lisäksi jätelain muutoksen (445/2018)) vaikutus sote-palveluihin on ollut tiedossa jo usean vuoden ajan ja myös kuntien jätelaitosten tulee ottaa vastuuta, jos asiaa ole jo otettu huomioon voimassa olevissa urakkasopimuksissa.

3. Vaikutusten arvioinnit

Esityksen vaikutusten arvioinnit ovat paikoitellen virheellisiä, spekulatiivisia ja vahvoja. Osa mainituista yritysvaikutuksista on erikoisia ja toisaalta taas osa yritysvaikutuksista on jätetty käsittelemättä.

Esityksessä viitataan ennakoituun, toteutumatta jäävään yksityisten jäteyritysten liikevaihdon kasvuun ja toisaalta siihen, että kuntayhtiöiden ulosmyynti voi kasvaa lakiesityksen seurauksena 10 %:iin. Kummankaan vaikutusta yksityisiin yrityksiin ei kuitenkaan arvioida kvantitatiivisesti.

Vaikutusarvioinnissa ei tuoda esiin sitä, että hyvinvointialueiden jätehuollon kilpailuttaminen yhtenä kokonaisuutena tehostaa jätehuoltoa ja vähentää kokonaiskustannuksia.

Lisätietoja:

Katja Moliis
Johtava asiantuntija
Ympäristöteollisuus ja -palvelut YTP ry
+358 505 255 762 | katja.moliis@ytpliitto.fi